Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Bitlis Eren University Social Science Journal (BEU SBD)
e-ISSN: 2147-5598

Cilt / Vol: [15]
Sayı / Issue: [1]
Yıl / Year: [2026]
Sayfa / pp: [60-73]
DOI:
10.47130/bitlissos.1830293

Yakup Koç
Doktora Öğrencisi/PhD Student, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, İstanbul, Türkiye./ Political Science and Public Administration, Institute of Social Sciences, Istanbul University, Istanbul, Türkiye. kocyakup23@ogr.iu.edu.tr | ORCID: 0009-0002-4843-7116

Neoliberal Gıda Rejimi ve Gıda Fiyat İlişkisi: 5957 Sayılı Kanuna Etkisi

Neoliberal Food Regime And Food Price Relationship: Impact On Law No. 5957

ÖZET

Bu çalışma şu soruya yanıt aramaktadır: Neoliberal gıda politikası gıda fiyatlarını etkiliyor mu? Bu sebeple çalışmanın amacı, neoliberal gıda politikalarının ülkelerin tarım-gıda alanında oluşturduğu etkilerini açıklamaktır. 1980'den sonra tüm dünyayı etkileyen neoliberal politikalar, ekonomi, yönetim, kültür vb. alanları etkilediği gibi tarım-gıda politikalarını da etkilemiştir. Dünya tarımı, geleneksel tarım politikalarından neoliberal tarım politikasına geçiş için yeniden dizayn edilmiştir. Bu politikaların yürütülmesinde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi kurumlar rol oynamıştır. Tarımdaki liberal politikalar neoliberal gıda rejimi olarak anılmaya başlanılmıştır. DTÖ ve IMF gibi kurumların başlatmış olduğu tarım politikaları gerek gelişmiş ülkelere gerekse uluslararası şirketlere önemli avantajlar sunmuştur. Bu politikalar ülkemizin tarım alanındaki düzenlemelerine de yansımıştır. Özellikle 5957 sayılı Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un, neoliberal politika anlayışına uygun biçimde çıkarıldığı görülmektedir. Bu alandaki teorik ve ampirik literatür eksikliği değerlendirildiğinde, çalışmanın ilgili yazına özgün bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Gıda Rejimi, Tarım, Neoliberal*

Jel Kodları: *Q1, F1, P1*

ABSTRACT

This study seeks an answer to the following question: Do neoliberal food policies affect food prices? Therefore, the objective of the study is to explain the impacts of neoliberal food policies on the agri-food sector of countries. Neoliberal policies, which have influenced the entire world since 1980, have affected agricultural and food policies just as they have shaped fields such as economy, governance, and culture. Global agriculture has been redesigned for the transition from traditional agricultural policies to neoliberal agricultural policies. Institutions like the World Trade Organization (WTO) and the International Monetary Fund (IMF) have played a key role in executing these policies. Liberal policies in agriculture have come to be known as the neoliberal food regime. The agricultural policies initiated by institutions such as the WTO and IMF have offered significant advantages to both developed countries and multinational corporations. These policies are also reflected in our country's agricultural regulations. In particular, it is observed that Law No. 5957 on the Regulation of the Trade of Vegetables and Fruits and Other Goods with Sufficient Supply and Demand Depth was enacted in accordance with the neoliberal policy approach. Considering the lack of literature in this area, it is anticipated that this study will make an original contribution to the relevant literature.

Keywords: *Food Regime, Agriculture, Neoliberal*

Jel Kodes: *Q1, F1, P1*

Geliş Tarihi/ Submitted Date: 25.11.2025
Kabul Tarihi/Accepted Date: 17.06.2026
Yayın Tarihi/Published Date: 30.06.2026
Atıf-Citation: Koç, Y. (2026) "Neoliberal Gıda Rejimi ve Gıda Fiyat İlişkisi: 5957 Sayılı Kanuna Etkisi", Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(1), 60-73. https://doi.org/10.47130/bitlissos.1830293

Araştırma Makalesi
Research Article

GİRİŞ

1980 yılından itibaren dünyada etkili olmaya başlayan küreselleşme ile birlikte gelişen neoliberal ekonomi politik düzen diğer alanları etkilediği gibi tarım-gıda politikalarını da etkilemeye başlamıştır. Daha açık ifade etmek gerekirse, 80'li yıllardan itibaren neoliberalizmin hâkim paradigma olması üretimi güvenceye alma anlayışını değiştirerek tarımsal mal üretimini tamamen piyasa ilişkilerine dahil etmeyi amaçlayan bir yapı ortaya çıkarmıştır (Aydın ve Bacaksız, 2020: 375). Özellikle gelişmekte olan ülkelerin tarım-gıda politikasını etkileyerek gıda enflasyonunun oluşmasına neden olmuştur. Gıda enflasyonunun artması halkın refahını azaltmaktadır. Bu çerçevede, gıda politikalarının küreselleşmesiyle geleneksel ve yerel gıda üretimi her geçen gün düşmektedir.

Jakobsen'e (2021) göre, neoliberal politikaların tarım ve gıda politikalarında etkisini göstermesiyle birlikte, 1980 sonrası dönem "neoliberal gıda rejimi" olarak kavramsallaştırılmıştır. McMichael (2009) ise bu süreci neoliberal gıda rejimi çerçevesinde teorik olarak açıklamıştır.

Burch ve Lawrence (2009) ise gıda rejimini finansal bir süreç olarak ele alıp finans işleriyle uğraşan kurumların tarım-gıda sektöründe etkin olmaya başlaması olarak değerlendirmiştir.

Çalışmamız üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde neoliberal gıda rejimi kavramının anlamı ve etkileri incelenecektir. İkinci bölümde neoliberal gıda politikası çerçevesinde 2008 gıda krizi, Rusya-Ukrayna savaşı, covid-19 ve Türkiye neoliberal gıda politikasının tarihsel süreci ele alınacaktır. Son bölümde ise Türkiye özelinde neoliberal gıda politikası kapsamında çıkarılan 5957 sayılı Kanuna değinilecektir.

Bu çalışmadaki veriler, Türkiye İstatistik Kurumu ve Tarım ve Orman Bakanlığı verilerinden derlenmiştir. Verilerin birbiriyle olan istatiksel ilişkilerinin anlaşılması için grafik temelli zaman serisi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen analiz sonuçları çalışmanın son kısmında verilmiştir.

Çalışmamızın amacı, neoliberal gıda politikalarının gıda fiyatlarına olan etkilerini incelemek, ortaya çıkardığı sorunları bir bütün olarak ele alıp çözüm geliştirmektir. Ayrıca ülkemizde de bu politikaya uygun çıkarılan 5957 sayılı Kanunun meyve-sebze ihracatının fiyatı ile olan ilişkisine değinmektir. Çalışmamız, neoliberal gıda politikasının meydana getirdiği olumsuzluklara karşı stratejiler geliştirmeyi ve literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Literatür Taraması

Bu bölümde, neoliberal politikaların küresel olaylar ve Türkiye'deki gıda fiyatları üzerindeki etkisini kuramsal bir çerçeveye oturtmak amacıyla mevcut literatür incelenecektir. Böylece neoliberal gıda rejimi konusundaki eksiklikler tespit edilerek kapsamlı bir analiz sunulacaktır.

Neoliberal Gıda Rejimi

Gıda rejimi teorisi, gıdanın üretilmesi, dağıtılması ve tüketiminin dünyadaki birleşimini, başka bir ifadeyle sermayenin ve devletlerin bu organizasyonunu nasıl oluşturduğunu ifade eder. McMichael ve Friedmann, gıda rejimi teorisini, 1980 sonrasında tarımın küreselleşmesini ve neoliberal politikaların ortaya çıkardığı yeni sermaye birikim süreçlerini açıklamak amacıyla geliştirmişlerdir (Tilzey, 2019: 231).

Gıda rejimi ilk olarak Friedmann ve MicMichael tarafından ortaya atılmış ve bu rejim 1980 sonrası üçüncü gıda rejimi olarak ortaya çıkmıştır. Dünya tarımının, ulusötesi tarım şirketlerinin entegrasyonu, finans ve kurumsal sermaye tarafından ele geçirilen bir durumu olarak isimlendirilmiştir (Jakobsen, 2021: 2). Aynı şekilde neoliberal gıda rejimi, dünya tarımının yeniden yapılandırılmasını açıklayan bir kuramsal çerçeve olarak ele alınmakta; bu yaklaşım, gıda rejimi teorisi (McMichael, 2005: 266) ve düzenleme teorisi (Taşdoğan, 2019: 370) kapsamında değerlendirilmektedir.

Bu kavram, şu anda var olan neoliberal kapitalist genişleme dönemini başlatan 1970 ve 1980'lerin küresel ekonomik şoklarından sonra ortaya çıkmıştır. Daha sonraki süreçte yapısal uyum programları tarım tarifelerini bozmuş, ulusal pazarlama kurullarını dağıtmış ve fiyat garantilerini ortadan kaldırmıştır. Bu politikalar sonucu, ikili ve uluslararası Serbest Ticaret Anlaşmaları (FTA) aracılığıyla uluslararası anlaşmaların içerisine sokulmuştur. 1995'te Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulması ve Tarım Anlaşması ile devletlerin tarım-gıda düzenleme hakları kısıtlanarak küresel çapta tarım-gıda liberalleşme süreci de kurumsallaştırıldı (Holt Giménez ve Shattuck, 2011: 111).

Neoliberal gıda rejimi, tarihsel kapitalizmin dünya tarımını ve tarımla bağlantılı alanlarını yeniden düzenleyen ve bu alanla ilgili tedarik süreçlerini yöneten bir anlayıştır (McMichael, 2009: 281). Bu anlayış neoliberal gıda politikalarını zorla kabul ettirmeye çalışan uluslararası anlaşmalar ve ulusal mevzuat sonucu, merkezi ekonomik aktörler haline gelen büyük tarım ticareti yapan çok uluslu şirketlerin büyümesine ve tekelleşmesine yol açmıştır

(Otero, 2012: 284). Aslında küresel gıda rejimi, küresel şirketlerin tarım-gıdayı kontrol etme süreçlerini kapsadığı gibi şirketlerin bu sektörde "finansallaşma" süreçlerini de başlatmıştır. Özellikle şirketlerin arazi satın almaları ve bu alana yatırım yapmaları, ellerindeki güçlü sermayelerini daha fazla para kazanma amacıyla manipüle etmeleri bunun en iyi örneklerinden biridir (Burch ve Lawrence, 2009: 275-276).

Dünyadaki tarımsal emtia fiyatlarının siyasi olarak belirlenmesi sonucu çiftçiler güçsüzleşmiş (McMichael, 2005: 278). Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) temelini atan ve GATT döneminde gerçekleştirilen Uruguay Müzakerelerinin sonucu olan Tarım Anlaşmasını imzalayan 125 üye ülkeden ithalat vergilerini düşürmesi ve üreticilere verdiği desteği çekmesi istenmiştir. Yani geleneksel korumacı tarım politikalarının terk edilmesi talep edilmiştir. Ancak bazı ülkeler geleneksel korumacı tarım politikasını terk etmemiştir (Aydın ve Bacaksız, 2020: 379-380). Devlet müdahalesinin azalması sonucu gıda şirketlerinin tarımsal yenilikler getirmesi, genetiği değiştirilmiş tohumlar ve biyoteknolojik gelişmeler ile küçük üreticileri kendilerine bağımlı kılmış ve bu durum "eşitsiz gıda bağımlılığına" yol açmıştır (Gökten ve Gökten, 2017: 16). Neoliberal Gıda rejimi, çiftçileri koruyan tarifelerin, devlet yardımlarının kaldırılmasını zorunlu kıldığı gibi büyük şirketlerin gıdaya hâkim olma sürecini de başlatmıştır (Alkon ve Mares, 2012: 349).

Neoliberal gıda rejimi politikası sadece küresel gıda fiyatları düşük kaldığında sorunsuz ticaretin işleyişine katkı sunabilirdi. Ancak tarımda kendi kendine yeter politikasının sona erdiğini ve bunun sonucunda çoğu ülkenin yerel gıda üretimini azaltarak ithalatını artırdığı görülmüştür. 1980 öncesi pirinç üretiminde kendi kendine yeterli olan Fildişi Sahili'nde 1990 sonrası bu oran yarı yarıya düşmüştür (Clapp ve Moseley, 2020: 1397). Aynı şekilde mısırın anavatanı olan Meksika gıda açığı olan bir ülkeye dönüştürülmüştür (McMichael, 2009: 288).

2008 gıda krizi değişim için fırsat sunabilirdi (Burnett, 2013: 351). Ancak 2010'dan beri dünyada açlık verilerinin hızla arttığı ve Covid-19 nedeniyle de küçük ölçekli tarım yapanlara destek sağlanması, tedarik zincirlerinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. (Unicef Türkiye, 2021). Bu sürece dair Inter-Academy Partnership (130 ulusal bilim ve tıp akademisi) küresel gıda sisteminin radikal bir dönüşüme ihtiyacı olduğunu söylemiş ve 2019'da bozulmuş bir küresel gıda sistemi ilan etmişlerdir (McMichael, 2019: 117).

1980 sonrası dünyada uygulanan neoliberal politikalar sonucunda çoğu ülkenin tarım alanında bu politikaya göre hareket ettiği görülmüştür. Bundan dolayı dünyada gittikçe artan gıda fiyatlarının enflasyona sebep olmasıyla bu politikaların ne gibi etkisi olmuştur? Hemen belirtmek gerekir ki, gıda fiyatlarının artışının tek nedeninin bu politikalar olduğunu söylemek daraltıcı bir bakış açısı olacaktır. Bunun yanı sıra; özellikle Çin ve Hindistan gibi nüfus yoğunluğu yüksek ülkelerde görülen hızlı ekonomik büyüme, küresel gıda talebi üzerinde doğrudan bir baskı oluşturmaktadır. Gelir artışına paralel olarak değişen tüketim alışkanlıkları; talebin geleneksel tahıllardan et, süt ve işlenmiş gıdalar gibi daha yüksek proteinli ve maliyetli ürünlere kaymasına neden olmuştur.

Ayrıca, iklim değişikliğine bağlı olarak stratejik ürünlerin üretiminde yaşanan düşüşler ve küresel stokların son on yılın en düşük seviyesine gerilemesi, gıda güvenliğini daha kırılgan hale getirmiştir (Gürlük ve Turan, 2008: 66-68). Bu çalışmanın kapsamı, tüm bu makro değişkenlerin etkisini kabul etmekle birlikte; yaşanan süreci "neoliberal gıda rejimi" çerçevesinde ele alarak, bu politik sistemin gıda krizinin temel ve yapısal bir sebebi olduğunu vurgulamaktır.

Neoliberal Gıda Rejimi ve Krizlerin Gıda Fiyatlarına Etkisi

Neoliberal Gıda Rejimine geçmeden önce neoliberalizm sonrası ortaya çıkan çeşitli krizlerin fiyatlar üzerindeki etkilerine değinmek yerinde olacaktır. Bunu yapmadan önce bu rejim ile gıda krizlerinin ilişkiselliğini açıklamak gerekli görünmektedir. Nitekim çalışmada 2008 gıda krizinin fiyatlara olan etkisinin önemi de vurgulanacaktır.

McMichael'e göre neoliberal gıda rejimi aynı zamanda sermayenin gıda rejimi olarak ifade edilirken, tarımın siyasallaşmasına yol açmıştır. Bu siyasallaşma sermayenin manipülatif yönüne eğilim göstererek küresel çapta gıda krizlerine neden olmuştur. Bu durum "gıdanın metalaştırılması" olarak da nitelendirilmiştir. Gıda piyasalarının finansal sisteme entegre olması ise bir diğer sorundur. Buna göre tarım sadece metalaşmamış aynı zamanda finansallaşmıştır. Bu finansallaşma krize giden en önemli etmenlerden biri olarak vurgulanmıştır (McMichael, 2013: 162-163). Gıda krizinin yanında, küresel çapta neoliberal gıda rejimiyle doğrudan ilişkili olmayan ancak fiyatlara etkisi bakımından ele alınması gereken pandemi ve Ukrayna-Rusya savaşı da ayrıca ele alınacaktır. Bu bağlamda bu rejimin iktisadi belirsizlikler içeren bu gibi küresel krizlere karşı yetersiz kaldığını belirtmek çalışmanın amaçlarındandır.

2008 Gıda Krizi

2008 itibariyle küresel gıda ticaretinin üç büyük tarım şirketi ADM, Cargill ve Bunge'nin elinde olduğu belirtilmiştir. Tahıl ticaretinin %80'i, mısır tohumunun %60'ı, muz ticaretinin %80'i ve zirai ilaç ticaretinin %75'i bu şirketlerin elinde olduğu tespit edilmiştir. Yani küresel gıda ticareti bu üç büyük şirketin tekelindedir (Çaşkurlu, 2012: 172-179). Kurumsal gıda rejimiyle birlikte tekelci tarım-gıda şirketlerinin pazar gücü aşırı boyutlara ulaşmıştır. 2008 küresel gıda krizinde bu yüksek pazar gücü, gıda fiyatlarının yaklaşık yüzde 80 oranında artmasına yol açmıştır. Bu fiyat artışları, arz-talep dengesinin ötesinde finansal spekülasyonlar ve piyasa yoğunlaşması gibi yapısal faktörlerle şekillenmiş olup, bu nedenle "yapay fiyat artışları" olarak da değerlendirilmektedir. Bu gelişmeler sonucunda söz konusu şirketler rekor düzeyde kâr elde ederken, yoksullukla mücadele eden toplumlarda açlık oranları dramatik biçimde artmıştır (Holt Giménez ve Shattuck, 2011: 111). Bu gıda krizinin neoliberal gıda politikalarından kaynaklandığı belirtilmektedir. Krizin yalnızca ekonomik dalgalanmalarla açıklanamayacağı, aksine küresel gıda rejimini şekillendiren politika tercihleri, piyasa serbestleşmesi ve finansal spekülasyonların etkisiyle ortaya çıkan yapısal bir sonuç olduğu ifade edilmektedir (Billon ve Gong, 2014: 292).

2008 gıda krizinin yaşanmasında kısa-orta vadeli yapısal faktörlerin de etkisi bulunmaktadır. Gerek yüksek fiyatların etkisi gerekse yerel-ulusal ekolojik etkiler de rol oynamıştır (Burnett, 2013: 354). Dünya Bankası ve IMF hükümetleri kamunun elinde olan tahıl rezervlerini satmaya zorlamıştır. Bu durumda fiyatların artmasına, gıda rezervleri ile talep arasında piyasa oynaklığına ve piyasanın dalgalanmasına neden olmuştur. Rosset'e (2008: 461) göre, spekülatif mali sermayenin gıda piyasalarına yoğun biçimde giriş yapması ve biyoyakıt üretimindeki hızlı genişleme (agrofuel boom), krizin kısa vadeli nedenleri arasında yer almaktadır. Gıda krizinde uzun dönemli faktörler ise giderek artan ve değişen gıda tüketimi, iklim değişiklikleri ve tarımsal verimlilikteki değişmelerdir (Conceiçao ve Mudoza, 2009: 1170).

Gıda ticaretinde sık sık yapılan ticari düzenlemeler, arz-talep, enerji piyasası durumları ve finansal faktörlerin de gıda fiyatlarını artırdığı belirlenmiş (Duan vd., 2017: 1562). 2008 gıda krizi küresel gıda sisteminin kırılganlığını ortaya koymuştur. Bu krizin arz ve taleple alakalı olmadığı, tam tersine küresel fiyat düzenlemeleri ve piyasa dalgalanmalarının bir sonucu olduğu belirtilmiştir (Vanhaute, 2011: 53).

Covid-19

Covid-19 salgınının, gıda tedarik zincirini bozması ülkelerin gıda kıtlığı yaşamasına neden olurken aynı zamanda ülkelerin bunu önlemek için çeşitli müdahalelerde bulunmasına sebep olmuştur (Ploeg, 2020: 946). Bu salgın, gıda kıtlığına ilişkin endişelerin tetiklediği panik satın alma davranışları ve aşırı fiyat artışları yoluyla gıda sistemlerinin ne denli kırılgan olduğunu ortaya koymuştur (Boyacı, Gündüz vd., 2021: 9).

Salgın ile ortaya çıkan ekonomik krizden dolayı insanların alım gücü düşmüş ve insanlar gıda alımlarını azaltmışlardır. Nitekim küresel gıda arzı yüksek olmasına rağmen gıdaya erişim zafiyeti yaşanmıştır (Clapp ve Moseley, 2020:1404). Salgının ortaya çıkmasından sonra arzdan talebe kadar tüm gıda sistemi sıkıntıya düşmüştür. Kısacası bu salgın yıllardır sağlam olmayan gıda sistemleri için bir uyarı niteliğinde olmuştur (Boyacı-Gündüz ve diğer, 2021:3).

Altieri ve Nicholls'a (2020: 882) göre, salgın öncesinde de küresel gıda sisteminin olası krizler karşısında kırılgan bir yapıya sahip olduğu ve tarım-gıda dışı girdilere yüksek düzeyde bağımlı olduğu bilinmekteydi. Nitekim salgının ortaya çıkardığı gerek gıda erişiminde gerekse gıda tedarikindeki sıkıntılar bu durumu kanıtlamaktadır. Bunun için en iyi yol tarım-gıda yapılanmasını yeniden dizayn etmektir.

Salgının oluşturduğu kriz karşısında küresel politikaların eksikliğine rağmen Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) yerel tarımsal politikalara destek ve önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir (Ertekin ve Yıldızcan, 2023: 159). Kısaca belirtmek gerekirse salgınla beraber küresel gıda sisteminin karmakarışık ve çelişkili bir yapısı olduğu ortaya çıkmıştır (Ploeg, 2020: 948).

Rusya-Ukrayna Savaşı

Ukrayna, Ortadoğu ile Kuzey Afrika bölgesinin tahıl ihtiyacının üçte birini, Doğu Afrika'nın hemen hemen tüm tahıl ihtiyacını ve daha birçok ülkenin buğday ihtiyacını karşılamaktadır (Filho vd., 2023: 2). Bununla birlikte hem Rusya hem de Ukrayna, dünyadaki ayçiçeği yağının %73'ünü, buğdayın %34'ünü ve mısırın %17'sini ihraç etmektedir (İzgi ve Özçelik, 2023: 445).

Savaşın başlamasından itibaren küresel çaptaki enflasyonda büyük artış olmuştur. Aynı şekilde Avrupa'daki enflasyon artışları da son yılların en yüksek seviyesine çıkmıştır (Dyson vd., 2023: 14). Savaşın tetiklediği gıda krizinin derinleşmesinde, çatışmanın taraflarının her ikisinin de tahıl üretiminde kritik bir konuma sahip olması belirleyici olmuştur. Özellikle Afrika'daki ülkeler tahıl konusunda bu ülkelere bağımlıdırlar (Aliyev, 2023: 41,43).

Rusya ve Ukrayna arasındaki savaş, küresel gıda ticaretinin akışında önemli düzeyde aksamalara neden olmuştur. Birçok bilim insanı, neoliberal gıda rejiminin kırılganlığını ve sürdürülemez olduğunu savunmuştur (Dankevylch vd., 2023: 1). Fiyatların yükselmesinin nedeni savaştan dolayı arzın gecikmesidir (Aliyev, 2023: 40). Rusya-Ukrayna Savaşı gıda-tarım sisteminin zayıflığını ortaya çıkarmış ve sistemin yeniden inşa edilmesi gerekliliğini vurgulanmıştır (Dyson vd., 2023: 17).

Türkiye Tarımı ve Neoliberal Gıda Rejimi

Türkiye'de neoliberal gıda politikasının uygulanması, DTÖ ile imzalanan Tarım Anlaşması ve Avrupa Birliği (AB) ile imzalanan Gümrük Birliği süreciyle gerçekleşmiştir. Bu süreçle birlikte tarım-gıda tarifelerinin, devlet desteklerinin ve sübvansiyonların azaltılması sonucunda tarımda serbest piyasa koşulları geçerli olmaya başlamıştır (Kılavuz ve Yücer, 2023: 195).

IMF, DTÖ gibi kurumların Türkiye'den istedikleri tarım-gıda reform değişikliklerinin ülkeyi tarım konusunda ithal eden duruma düşürdüğü iddia edilmiştir (Kızmaz ve Şahingöz, 2010: 17). Bu politikaların sonucu olarak tarım-gıda üretimi sıkıntılı duruma gelmiş, bunun sonucunda üretim düşüşü ve tarımsal iş gücü kaybı nedeniyle kentlere göç hızlanmıştır (Karaman, 2018: 124).

Neoliberal gıda politikalarıyla büyük şirketlerin tarım-gıda alanında hakimiyet kurmaları sonucu küçük aile üreticiliğinin ortadan kalkma süreci hızlanmıştır. Kamunun verdiği destekler ve teşviklerin bitmesiyle küçük üreticiler aleyhine bir durum oluşmuştur. Böylelikle tarım-gıda süreçlerinde büyük şirketlerin pazar hâkimiyeti sürecinde hızlanma meydana gelmiştir. Pazar hakimiyetinde güçlenen şirketler tarım-gıda girdi maliyetleri ve fiyatlarında kendi sistemlerini oluşturmuştur (Yıldırım, 20023: 145).

2008 gıda krizinde, Türkiye'de kuraklığın olması ve gübre, mazot fiyatları gibi girdi maliyetlerini de artırdığı için fiyat artışı gözlemlenmiştir. Buna karşın, Türkiye'de kırsal yerleşimin diğer ülkelere oranla daha yüksek seyretmesi, küresel gıda krizinin yerel düzeyde daha hafif hissedilmesine imkân tanımıştır (Cengiz ve İlhan, 2016: 15). 2013'den sonra dünyadaki gıda fiyatları azalmasına rağmen Türkiye'de gıda fiyat artışları meydana gelmiştir. Bu artışların sebepleri arasında siyasi krizler, iklim koşulları, döviz kurunun etkisi ve girdi fiyatlarının da etkisi bulunmaktadır (Kutlu, 2021: 585).

Türkiye 1980 sonrası neoliberal politikalarının gıda sektöründeki reformları sonucu, temel tarım ürünlerinde ithal eden konuma gelmeye başlamıştır (Karaman, 2018: 129). Tarım-gıda konusunda devamlılık arz eden politikaların uygulanmaması ve üreticilerin desteklenmemesinden dolayı ithalatın gittikçe arttığı görülmüştür (Koçtürk ve Nuhoğlu, 2022: 18). Tarım-gıda konusunda dışa bağımlı olan Türkiye, döviz kurlarındaki artışlar ile maliyet artışları sonucu gıda enflasyonu sorunu yaşamaktadır (Kılavuz ve Yücer, 2023: 199).

Araştırma Deseni

5957 Sayılı Kanunun İhracat ve Fiyat İlişkisi

Türkiye'nin günümüzdeki tarım politikasının meydana gelmesinde en önemli gelişme tarımda dış ticaret serbestleşmesini savunan DTÖ'ye üye olması ve AB ile imzalanan Gümrük Birliği Anlaşmasıdır (Kılavuz ve Yücer, 2023: 195). Dış ticaretteki serbestleşme politikası meyve-sebze sektörünü de kapsayacak şekilde genişlemiş ve 2012 yılında çıkarılan 5957 sayılı Kanun neoliberal gıda politikalarıyla uyumlu olarak düzenlenmiştir.

Meyve ve sebze ticaretinin toptan alım-satımı 2012 yılına kadar sadece hallerde yapılırdı. Ancak 1 Ocak 2012'de yürürlüğe giren Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un madde 4 b bendi ihracata konu olan meyve ve sebzenin toptancı haline girmeden sadece bildirim yapılarak ihracatını serbest hale getirmiştir. Türkiye, neoliberal gıda politikasına göre stoklanması mümkün olamayan, depolanma ömrü az olan emek yoğun meyve-sebze ticaretinde üretici ve ihracatçı konuma gelmiştir (Kılavuz ve Yücer: 183).

Toptancı hallerinde arz ve talebe göre fiyat mekanizması oluşmaktadır. Ancak ihracata giden malların toptancı haline girmeden sadece bildirim işleminin yapılması meyve ve sebze ticaretinde toptancı hallerinden ayrı bir fiyatlanma işlemine yol açmıştır.

Çalışma verilerimiz sadece 2004-2019 yılları arasındaki on beş yıllık periyodu kapsamaktadır. 2004 yılı, Türkiye tarımında neoliberal dönüşümün ve piyasa odaklı yapılanmanın hukuki ve kurumsal bir kimlik kazandığı temel eşiktir. Bu tarihte yürürlüğe giren 5200 Sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu, devletin tarım üzerindeki doğrudan destekleyici ve müdahaleci rolünün geri plana çekilerek, üretimin tamamen serbest piyasa dinamiklerine terk edilmesinin önünü açmıştır. Ayrıca, çalışmanın doğruluğu açısından 2020 yılından itibaren tüm dünyada etkisini gösteren Covid-19 salgını nedeniyle 2019 sonrası veriler ele alınmamıştır. Meyve-sebze fiyat endeksi

bağımlı değişken, meyve-sebze ihracat oranı ve 2012 tarihli 5957 sayılı Kanun bağımsız değişken olarak ele alınmaktadır. Hal yasası uygulanmadığı yıllara '0' değişkeni, uygulandığı yıllara '1' değişkeni verilmiştir. Tablo 1'de bağımsız değişkenler ve bağımlı değişkene ait veriler yer almaktadır.

Tablo 1. Meyve-Sebze Fiyat Endeksi, İhracat Oranı ve Hal Yasası

Yıllar	Meyve-Sebze Fiyat Endeksi	Meyve-Sebze İhracat (Bin Ton)	2012 Tarihli 5957 Sayılı Kanun
2004	98,9	1543	0
2005	97,16	1733	0
2006	119,94	2216	0
2007	141,74	1959	0
2008	139,97	2230	0
2009	155,6	2732	0
2010	184,37	2464	0
2011	190,52	3570	0
2012	205	3490	1
2013	238,09	3636	1
2014	248,17	4040	1
2015	282,08	3835	1
2016	289,09	4032	1
2017	350,96	4412	1
2018	430,4	4887	1
2019	529,22	4630	1

(Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023)

Çalışmada kullanılan zaman serisi verileri sınırlı sayıda gözlemden oluştuğundan analiz keşifsel bir yaklaşım çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda serilerin zamana bağlı davranışı grafik temelli zaman serisi analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Grafiksel inceleme aracılığıyla serilerin genel eğilimleri, dönemsel değişimleri ve olası yapısal farklılaşmaları betimleyici düzeyde değerlendirilmiştir. Analiz, parametrik model varsayımlarına dayanmaksızın verinin zaman içindeki dinamiklerinin görsel karşılaştırmasına odaklanmaktadır.

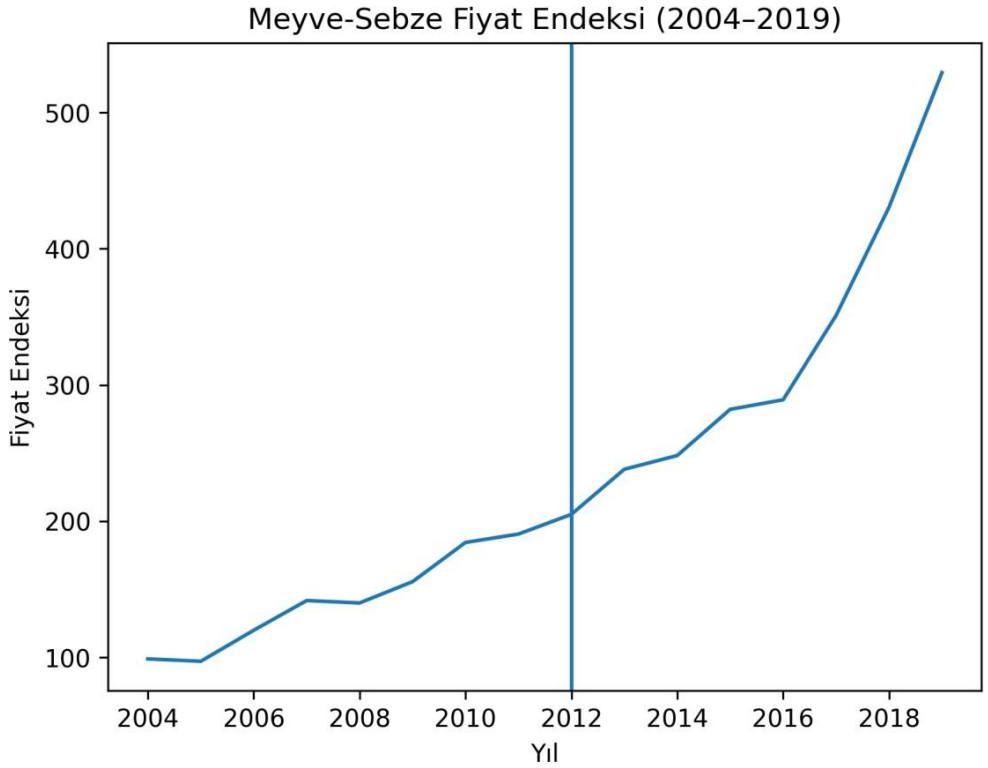
H1: ihracatın artması veya azalması meyve-sebze fiyatlarını anlamlı olarak yordamaktadır.

H1a: ihracat oranı, fiyat endeks oranını pozitif yönde ve anlamlı olarak yordamaktadır.

H1b: Hal Kanunu meyve-sebze fiyatlarını pozitif yönde ve anlamlı olarak yordamaktadır.

Çıktıların Değerlendirilmesi

Grafik 1. Meyve-Sebze Fiyat Endeksinin Zaman Serisi Görünümü (2004–2019)

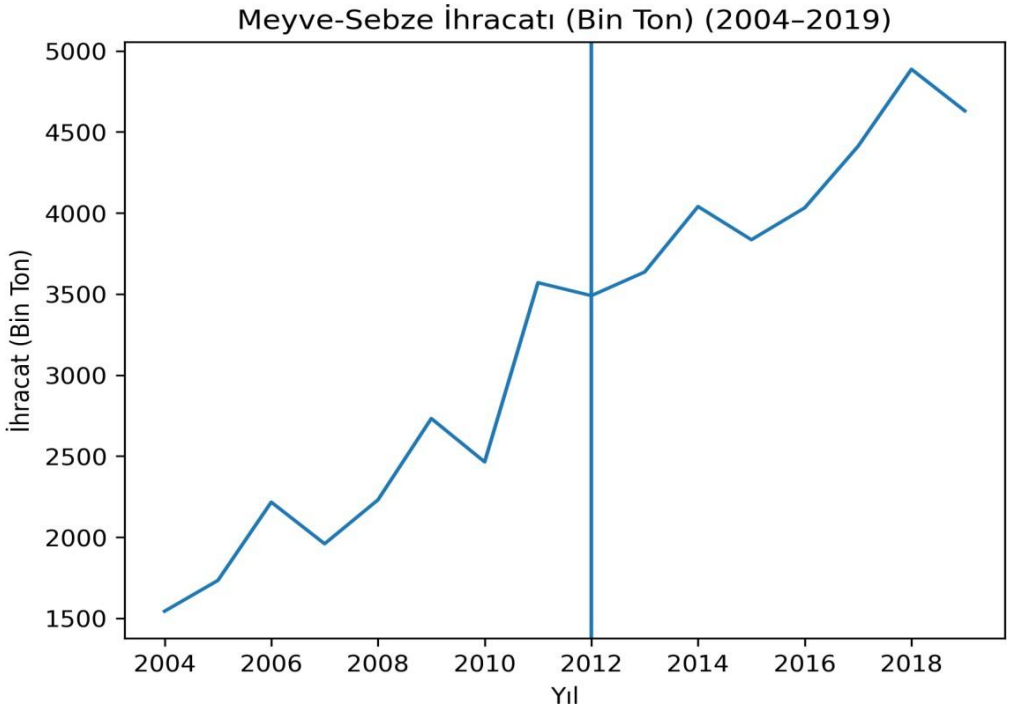

Zaman serisine ait grafiklerin incelenmesi, analiz edilen sürecin iki farklı alt döneme ayrılarak ele alınabileceğini ortaya koymaktadır. 2004–2011 yılları arasındaki kesit incelendiğinde, meyve-sebze fiyat endeksinde yukarı yönlü bir hareket gözlense de bu yükselişin oldukça yavaş ve dengeli bir seyir izlediği anlaşılmaktadır. Söz konusu dönemde seride büyük dalgalanmalar veya ani sıçramalar yaşanmamış; trend doğrusal bir hatta ilerleyerek fiyatların nispeten istikrarlı bir yapıda kaldığını göstermiştir.

Öte yandan, 2012 yılı ve sonrasındaki gelişmeler serinin karakterinde çok net bir kırılmaya işaret etmektedir. Grafiklerden elde edilen veriler, fiyat endeksindeki yükseliş hızının bu dönemde ciddi bir ivme kazandığını kanıtlar niteliktedir. Fiyat artışları ilk döneme kıyasla çok daha dik bir eğim kazanmış, özellikle 2016 yılından itibaren bu diklik iyice belirginleşmiştir. Özetle, fiyatlar sadece artmakla kalmamış, bu artışın ivmesi de katlanmıştır.

Bu iki farklı döneme ait bulgular, 2012 sonrasında seride sadece basit bir basamak (seviye) değişikliği olmadığını, doğrudan büyüme hızının ve trend eğiminin değiştiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu durum, sadece basit bir kukla (dummy) değişkenle açıklanamayacak boyutta bir trend kırılmasına işaret etmekte ve çalışmada yapısal değişim analizlerinin kullanılmasını metodolojik bir zorunluluk haline getirmektedir.

Grafik 2. Meyve-Sebze İhracatının Zaman Serisi Görünümü

İhracat serisine yönelik gerçekleştirilen grafiksel analizler, incelenen dönemin bütününde yukarı yönlü bir hareketin hakim olduğunu ortaya koysa da bu yükselişin alt dönemlerde farklı karakterler sergilediğini göstermektedir. 2004–2011 yılları arasındaki kesit ele alındığında, dış satım hacminin genelde artış kaydettiği, fakat bu büyümenin stabil olmaktan ziyade dalgalı bir yapıda ilerlediği fark edilmektedir. Yıllık bazda izlenen bu yükselişlerin zaman zaman yaşanan daralmalar ve kısa vadeli dalgalanmalarla kesintiye uğraması, serinin pozitif yönlü olmasına rağmen istikrarlı bir trend patikasına oturamadığına işaret etmektedir. Dolayısıyla ilk dönemdeki ihracat hareketleri her ne kadar artış yönlü olsa da sürdürülebilirlik noktasında zayıf bir istikrar tablosu çizmektedir.

2012–2019 yılları arasına bakıldığında ise ihracat verilerindeki genel büyüme eğiliminin sürdüğü müşahede edilmektedir. Bu ikinci dönemde ihracat hacmi, geçmiş yıllara nazaran daha yüksek eşiklerde seyretmekte ve uzun vadeli yükseliş karakterini muhafaza etmektedir. Ancak fiyat endeksi gibi diğer bazı serilerde rastlanan türden sert ve ani bir yapısal kırılma, ihracat rakamlarında göze çarpmamaktadır. Buradaki artış daha çok kademeli bir genişleme formunda ilerlemekte ve serinin genel dinamikleri bir devamlılık arz etmektedir.

Bu veriler ışığında grafiksel sonuçlar; ihracat serisinde dramatik bir yapısal kopuş veya net bir trend kırılmasından ziyade, zamana yayılan bir trend sürekliliğinin varlığını doğrulamaktadır. Diğer bir deyişle, ihracat dinamikleri yön değiştiren köklü bir transformasyondan çok, mevcut büyüme eğiliminin dönemsel dalgalanmalarla sürdürülmesi şeklinde tezahür etmektedir. Bu durum, fiyat serisinde hissedilen yapısal değişim emarelerinin ihracat serisinde aynı boyutta karşılık bulmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Hipotezlerin Testi

Grafik temelli zaman serisi incelemesi, ihracat ile meyve-sebze fiyatları arasında uzun dönemli pozitif yönlü bir birlikte hareket bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte fiyat serisindeki ivmelenmenin ihracat serisine kıyasla daha güçlü olması, fiyat değişimlerinin yalnızca ihracat dinamikleriyle açıklanamayacağını ortaya koymaktadır. 2012 sonrası dönemde gözlenen trend değişimi ise politika kaynaklı yapısal bir etkinin varlığına işaret etmektedir. Bu çerçevede H1 kısmen, H1a grafiksel düzeyde, H1b ise yapısal değişim göstergeleri bakımından desteklenmektedir.

SONUÇ

1980'den sonra tarım-gıda alanında gerçekleştirilen neoliberal politikalar gerek üretim sürecini gerekse ticaretini ülkelerin kontrolünden alarak uluslararası şirketlerin piyasaya hâkim olma sürecini başlatmıştır. Bu sürecin başlamasına Uruguay müzakerelerinin sonucunda imzalanan Tarım Anlaşmasını gösterebiliriz. Çünkü bu anlaşma ile geleneksel tarımı koruma ve destekleme politikalarından vazgeçilmiştir.

Ülkeler için en önemli besin kaynaklarının piyasaya hâkim olan şirketlerin elinde olması ülkeler için önemli bir tehdittir. Çünkü 2008 gıda krizi, Rusya-Ukrayna savaşı ve Covid-19 gibi küresel ve bölgesel krizler neoliberal gıda rejiminin kırılganlığını ve olumsuzluklarını ortaya çıkarmıştır. Neoliberal gıda rejimine uygun politikalar ortaya koyan ülkeler bu süreçlerde gıda enflasyonu sorunuyla karşılaşmışlardır. Sadece gıda enflasyonu değil tarım-gıda alanında ülke yetkilerinin sınırlandırılması bu alanda tekelleşmeye yol açmış ve gıda güvencesinin de sorgulanmasına neden olmuştur. Türkiye'nin küresel tarım politikalarına uymasının bir sonucu olan 5957 sayılı Kanunu'nun çıkarılması ile meyve-sebzenin toptancı hallerinden hariç ayrı bir fiyatlanma mekanizması oluşturduğu açıktır. Meyve-sebze fiyatlarının oluşmasında arz-talep ilişkileri, enerji fiyatları, döviz kuru oynaklıkları gibi sorunlar da etkilidir. Fakat ihracatın piyasa koşullarına bırakılması ve toptancı hallerinden farklı fiyat oluşması neoliberal politikaların bir sonucu olduğu görülmüştür.

Bu kapsamda Türkiye ölçeğinde bir grafiksel analiz yapılmıştır. Elde edilen bulgular, ihracat ile fiyat endeksleri arasında uzun dönemli bir ilişki bulunduğunu, ancak bu ilişkinin tek yönlü ve açıklayıcı bir mekanizma olarak değerlendirilmesinin mümkün olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, fiyatların zaman içerisindeki değişiminde hem dış ticaret dinamiklerinin hem de kurumsal düzenlemelerin belirleyici rol oynadığı ortaya çıkmıştır.

Grafiksel ve yapısal analizler, ihracat değişkeninin meyve-sebze fiyat endeksini anlamlı biçimde etkilediğini ve bu etkinin özellikle uzun dönemli eğilimlerde daha görünür hale geldiğini göstermektedir. Buna karşılık fiyat serisinin ihracat serisine kıyasla daha güçlü dalgalanma ve ivmelenme göstermesi, fiyatların yalnızca ihracat tarafından belirlenmediğine, aynı zamanda makroekonomik ve yapısal faktörlerin de etkili olabileceğine işaret etmektedir. Bu çerçevede H1 hipotezi kısmen doğrulanmış; ihracatın meyve-sebze fiyatlarını anlamlı biçimde yordamaktadır ancak bu etkinin tek başına açıklayıcı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Alt hipotezler düzeyinde değerlendirildiğinde, H1a kapsamında ihracat oranı ile fiyat endeksi arasında pozitif yönlü bir ilişki gözlenmiş ve bu bulgu desteklenmiştir. Öte yandan H1b bağlamında 5957 sayılı Kanunun fiyatlar üzerindeki etkisinin yapısal bir kırılma yarattığı, ancak etkinin yönü ve şiddetinin dönemsel farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir.

Genel olarak bulgular, meyve-sebze fiyat oluşumunun yalnızca piyasa temelli ihracat dinamikleriyle açıklanamayacağını; kurumsal düzenlemeler, piyasa yapısı ve makroekonomik değişkenlerin birlikte etkili olduğu çok boyutlu bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle tarım-gıda piyasalarına yönelik politika tasarımlarının, yalnızca dış ticaret değişkenlerini değil, aynı zamanda kurumsal çerçeveyi ve fiyat oluşum mekanizmalarını da dikkate alması gerekmektedir.

Yayın Etiği ve Yazar Beyanları

Etik Kurul Kararı: Bu araştırmanın metodolojisinde etik kurul iznini gerektirecek herhangi bir materyal veya veri toplama aracı kullanılmamıştır. İlgili onam formu sisteme yüklenmiştir.

Finansman ve Destek Beyanı: Çalışma sürecinde herhangi bir kurum, kuruluş veya fondan finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Üretken Yapay Zekâ (AI) Kullanımı: Çalışmanın hiçbir aşamasında üretken yapay zekâ teknolojilerinden faydalanılmamıştır.

Yazar Katkı Oranı: Çalışma tek yazarlıdır ve yazar % 100 oranında katkı sağlamıştır.

Dergimizde yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarda olup, CC-BY-NC lisansı ile açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

Publication Ethics and Author Declarations

Ethics Committee Approval: No materials or data collection tools requiring ethics committee approval were used in the methodology of this research. The relevant consent form has been uploaded to the system.

Financial Support and Funding Declaration: No financial support was received from any person, institution, or organization during the course of this study.

Conflict of Interest Statement: There is no conflict of interest.

Generative Artificial Intelligence (AI) Usage: No generative artificial intelligence technologies were utilized at any stage of the study.

Author Contribution Rate: This paper has a single author, who contributed 100% to the work.

Copyright of the studies published in our journal belongs to the authors, and they are published as open access under the CC-BY-NC license.

KAYNAKÇA

Aliyev, P. (2023). Rusya-Ukrayna Savaşı ve Afrika'da Gıda Güvenliği. Africania-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi, 3 (1), 36-50.

Alkon, A.H., Mares, T.M. (2012). Food Sovereignty İn US Food Movements: Radical Visions And Neoliberal Constraints. Agric Hum Values 29, 347–359.

Altieri, M, A. & Nicholls, C. (2020) Agroecology And The Reconstruction Of A Post-COVID-19 Agriculture, The Journal Of Peasant Studies, 47(5), 881-898.

Aydın, M, K. ve Bacaksız, M, A. (2020). Neoliberal Ekonomi-Politik Düzenin Tarım Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. Sakarya İktisat Dergisi Cilt 9(4), 374-389.

Billon, P, L. and Gong, Q. (2014) Feeding (On) Geopolitical Anxieties: Asian Appetites, News Media Framing And The 2007–2008 Food Crisis, Geopolitics, 19(2), 291-321.

Bohstedt, J. (2016) Food Riots And The Politics Of Provisions From Early Modern Europe And China To The Food Crisis Of 2008, The Journal Of Peasant Studies, 43(5),1035-1067.

Burch, D., Lawrence, G. (2009). Towards A Third Food Regime: Behind The Transformation. *Agric Hum* Values 26, 267–279.

Burnett, K. (2013) Trouble İn The Fields: Fair Trade And Food Sovereignty Responses To Governance Opportunities After The Food Crisis, Geopolitics, 19(2), 351-376.

Boyacı-Gündüz, C.P.; Ibrahim, S.A.; Wei, O.C.; Galanakis, C.M. (2021). Transformation Of The Food Sector: Security And Resilience During The COVID-19 Pandemic. *Foods, 10*, 497.

Cengiz, V. ve İlhan, E. (2016). 2008 Dünya Gıda Krizi ve Türkiye'de Etkisi. Ziraat Mühendisliği Dergisi, 363, 12-16.

Clapp, J. and Moseley, W, G. (2020). This Food Crisis Is Different: COVID-19 And The Fragility Of The Neoliberal Food Security Order. The Journal Of Peasant Studies, 47(7), 1393-1417.

Conceição, P. & Mendoza, R. (2009) Anatomy Of The Global Food Crisis. Third World Quarterly, 30(6), 1159-1182.

Çaşkurlu, S. (2012). Küresel Gıda Krizi: Üçüncü Gıda Rejimi, Küresel Sermaye ve Gelişmekte Olan Ülkeler. Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 23, Özel Sayı,161-194.

Dankevylch, V., Mamonova, N. And Wengle, S. (2023). Savaş Zamanında Tarlaların Kraliçesi: Ukrayna Mısırı Küresel Gıda Sisteminin Dayanıklılığı Hakkında Bize Ne Söyleyebilir?, The Journal Of Peasant Studies, 1-26.

Duan, W., Wang, L.,Wang. S. ve Qu, D. (2017). What Matters For Global Food Price Volatility? Empirical Economics Journal Of The Instıtute For Advanced Studies, 54, 1549-1572.

Dyson, E., Helbig, R., Avermaete, T., Halliwell, K., Calder, P.C., Brown, L.R., Ingram, J., Popping, B., Verhagen, H., Boobis, A.R., Guelinckx, I., Dye, L. and Boyle, N. (2023), Impacts of the Ukraine–Russia Conflict on the Global Food Supply Chain and Building Future Resilience. EuroChoices, 22: 14-19.

Ertekin, A. ve Yıldızcan, C. (2023). Krize Karşı Alternatifler: Pandemi Sonrasında Tarım Gıda Alanındaki Topluluk-Temelli Dayanışma Pratikleri. Eğitim Bilim Toplum Dergisi, 21(82), 148-172.

Filho F, W., Fedoruk M, Paulino Pires Eustachio JH, Barbir J, Lisovska T, Lingos A, Baars C. (2023). How the War in Ukraine Affects Food Security. *Foods*. 2023; 12(21), 1-21.

Gökten, Y, S. ve Gökten, K. (2017). Neoliberal Gıda Rejimi ve Çin'de Gıda Güvencesi: Ekonomi Politik Bir Perspektif. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2), 11-28.

Giménez, E, H. And Shattuck, A. (2011) Food Crises, Food Regimes And Food Movements: Rumblings Of Reform Or Tides Of Transformation?, The Journal Of Peasant Studies, 38(1), 109-144.

Gürlük, S., ve Turan, Ö. (2008). Dünya gıda krizi: nedenleri ve etkileri. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 22(1), 63-74.

Holt Giménez, E., & Shattuck, A. (2011). Food crises, food regimes and food movements: rumblings of reform or tides of transformation?. *The Journal of peasant studies*, *38*(1), 109-144.

İzgi, M. T. ve Özçelebi, O. (2023) Tarım Fiyatları Enflasyonunun Gıda Güvenliğine Etkisi: Karadeniz Çevresindeki Ülkeler Üzerine Bir Analiz**.** Internatıonal Congress On Eurasıan Economıes, 444-450.

Jakobsen, J. (2021). New Food Regime Geographies: Scale, State, Labor. World Development, 145, 1-7.

Karaman, K. (2018). Tarım-Gıda Politikaları Bağlamında Türkiye'de Gıda Güvencesi. Akademik Bakış Dergisi, 65, 115-133.

Kılavuz, E. ve Yücer, E. (2023). Üçüncü Gıda Rejimi Çerçevesinde Rusya ve Türkiye'nin Tarımsal Yapısı ve Ticaretinin Analizi. Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi, 8(1Dergisi, 8-207.

Kızmaz, T. ve Şahingöz, A. (2010). Dünya ve Türkiye – Gıda Güvencesi Durumu. Ekonomik Yaklaşım. 21(76). 1 30.

Koçtürk, O, M. ve Nuhoğlu, B. (2022). Covid-19 Sürecinde Ülkeler Tarafından Uygulanan Ticaret Politikalarının, Türkiye Tarım Sektörüne Etkileri Üzerine Bir Araştırma. Gümrük Ticaret Dergisi, 9(27), 12-24.

Kutlu, Ş, Ş. (2021). Türkiye'de Gıda Enflasyonunun Belirleyicileri: Svar Modelinden Kanıtlar. Ekev Akademi Dergisi, 25(87), 581-591.

McMichael, P. (2005). Global Development and The Corporate Food Regime. New Direction İn The Sociology Of Global, 11, 265-299.

Mcmichael, P. (2009). A Food Regime Analysis Of The 'World Food Crisis'. Agrıculture And Human Values, 26, 281-295.

McMichael, P. (2013). A food regime genealogy. In *Critical Perspectives in Rural Development Studies* (pp. 129-158). Routledge.

Mcmichael, P. (2019) Does China's 'Going Out' Strategy Prefigure A New Food Regime?, The Journal Of Peasant Studies, 47(1), 116-154.

Otero, G. (2012). The Neoliberal Food Regime İn Latin America: State, Agribusiness Transnational Corporations And Biotechnology. Canadian Journal Of Development Studies/Revue Canadienne D'études Du Développement, 33(3), 282-294.

Ploeg, J, D. (2020). From Biomedical To Politico-Economic Crisis: The Food System in Times Of Covid-19. The Journal Of Peasant Studies, 47(5), 944-972.

Rosset, P. (2008). Food Sovereignty and the Contemporary Food Crisis. *Development* 51, 460–463.

Tarım ve Orman Bakanlığı. Ürünler ve Üretim. https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Tarla-Ve-Bahce-Bitkileri/Urunler-Ve-Uretim Son erişim tarihi: 26/12/2023.

Taşdoğan, B. (2019). Uluslararası Çerçevede Gıda Rejimleri, Çok Uluslu Tarım Gıda Şirketleri Ve Sözleşmeli Üreticilik. Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(17), 369-383.

Tilzey, M. (2019). Food Regimes, Capital, State, and Class: Friedmann and Mcmichael Revisited. Sociologia Ruralis, 59(2), 230-254.

Türkiye İstatistik Kurumu. Özel Kapsamlı Tüfe Göstergeleri. https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=1 Son erişim tarihi: 26/12/2023.

Unicef Türkiye. (2021). BM Raporu: Salgın, Dünyada Açlığın Artmasına Yol Açtı. https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/bm-raporu-salg%C4%B1n-d%C3%BCnyada-a%C3%A7l%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-artmas%C4%B1na-yol-a%C3%A7t%C4%B1 Son Erişim Tarihi: 13.11.2023.

Vanhaute, E. (2011) From Famine To Food Crisis: What History Can Teach Us About Local And Global Subsistence Crises, The Journal Of Peasant Studies, 38(1), 47-65.

Yıldırım, U, D. (2023). Covid 19 Salgınının Kentsel Gıda Sistemleri Ve Tarımsal İşgücü Bağlamında Sosyal, Mekansal, Yönetsel Etkileri. Politik Ekonomik Kuram, Özel Sayısı, 138-158.

Extended Summary

Research Problem

Traditional nation-state production frameworks have been drastically altered into market-driven structures by the post-1980 global restructuring of agriculture and food systems. In this regard, a crucial and current question is addressed by this study: Do food prices change as a result of neoliberal food policy? This study's main goal is to clarify the overall effects of neoliberal food regimes on domestic agriculture industries, with an emphasis on the factors causing food inflation. While transnational firms and wealthy economies have benefited strategically and commercially from agricultural liberalization, food security and consumer welfare in underdeveloped countries have been severely compromised. Legislative measures, particularly Law No. 5957 (the "Wholesale Market Law"), clearly reflect this structural change in Turkey. This study attempts to add a new framework to the body of knowledge about the direct legislative and trade-based effects of agricultural liberalization on product-specific inflation, given the apparent empirical and theoretical gaps in national literature.

Research Questions / Hypotheses

To assess the structural and empirical dynamics of market liberalization on food pricing mechanisms, this study formulates and tests the following core hypotheses:

- **H1:** Variations (increases or decreases) in export rates significantly predict fruit and vegetable prices.
- **H1a:** The export ratio predicts the price index ratio positively and significantly.
- **H1b:** The enactment of the Wholesale Market Law predicts fruit and vegetable prices positively and significantly.

Literature Review

- **Context and Significance:** A key instrument for examining how food production, distribution, and consumption are arranged internationally to support capital accumulation is the conceptual framework of food regimes, which was first developed by Friedmann and McMichael. According to theory, the post-1980 era is known as the "neoliberal food regime," which is defined by the complete integration of agricultural products into international trade relations.
- **Gaps and Structural Challenges:** Under the direction of international organizations like the World Trade Organization (WTO) and the International Monetary Fund (IMF), structural adjustment programs eliminated price guarantees, dismantled national marketing boards, and limited nation-states' ability to regulate. As a result, previously autonomous countries became net importers of food as traditional self-sufficiency crumbled. Under this regime, agriculture was no longer a state security issue but rather a highly "financialized" commodity market vulnerable to corporate manipulation.

- **Key Explorations and Theoretical Frameworks:** Prominent academics point out that a small number of multinational agribusinesses control the great majority of global grain, seed, and agrochemical trades under this corporate food regime, which functions under a harsh market monopoly. The literature emphasizes that this design becomes extremely vulnerable during macroeconomic changes, even if it depends on artificially low international prices during calm times.

- **Connection to Research Objective:** This study links these global theoretical critiques directly to the Turkish trajectory. It argues that internal price spikes and food inflation cannot be interpreted merely as temporary market fluctuations, but must be understood as structural consequences of a neoliberal paradigm that leaves domestic markets highly vulnerable to global trade dynamics and legislative transformations.

Methodology

This study employs a descriptive and exploratory research design to analyze agricultural data covering a fifteen-year period from 2004 to 2019. The year 2004 represents a crucial institutional threshold in Turkey, marked by the enactment of Law No. 5200 on Agricultural Producer Unions, which legally initiated the retreat of state intervention in favor of free-market dynamics. To maintain analytical validity and isolate the dataset from the unprecedented global supply chain anomalies caused by the pandemic, post-2019 data were excluded. The fruit and vegetable price index serves as the dependent variable. The independent variables comprise the fruit and vegetable export ratio and a dummy variable representing Law No. 5957 (coded as '0' for the years prior to its implementation and '1' for the years after). Given the limited number of observations in the time-series dataset, a non-parametric, graph-based time-series analysis was utilized. This visual analytical approach focuses on tracking long-term trends, cyclical shifts, and structural breaks without relying on rigid parametric assumptions. The primary data streams were compiled from official databases managed by the Turkish Statistical Institute (TÜİK) and the Ministry of Agriculture and Forestry.

Findings

The empirical findings derived from the graph-based time-series analysis reveal a long-term, positive co-movement between export ratios and fruit and vegetable price indices. However, the graphical evidence demonstrates that the velocity and acceleration of the price index series significantly outpace the upward trajectory of the export series. This divergence indicates that price increases cannot be mathematically or contextually explained by export volumes alone. Notably, a clear trend shift and structural variance are observed following the 2012 implementation of Law No. 5957. Consequently, the overarching hypothesis H_1 is partially supported, confirming that exports significantly predict prices but do not act as the sole explanatory variable. Hypothesis H_{1a} is supported at the graphical level, showcasing a distinct positive correlation. Hypothesis H_{1b} is also supported, as the post-2012 data confirm that the legislative shift introduced a visible structural break in the domestic pricing mechanism.

Discussion

The findings confirm that the pricing of essential agricultural commodities within Turkey is an intricate, multidimensional process heavily influenced by both external trade pressures and domestic regulatory realignments. While conventional economic variables—such as input costs (fertilizer, fuel), exchange rate volatility, and climate-induced yield contractions—exert undeniable pressure on food security, the structural roots of food inflation are deeply embedded in the policy choices of the neoliberal food regime. The implementation of Law No. 5957 altered pricing dynamics by enabling alternative market channels outside traditional wholesale complexes, thereby accelerating the financialization of the domestic food supply chain. A primary limitation of this study lies in its exploratory nature and reliance on a concise, pre-pandemic observation window, which limits the deployment of complex parametric forecasting models. Nonetheless, the structural implications are clear: by leaving local production exposed to unregulated export incentives and corporate market concentration, small-scale farming structures face systemic disintegration, making consumer prices highly susceptible to external shocks.

Conclusions

- **Main Conclusions:** According to the study's findings, food inflation and structural instability in domestic markets are mostly caused by neoliberal food policy. The study problems are addressed by demonstrating that, although a long-term increasing trend in prices is driven by increased export integration, internal price-formation mechanisms are substantially altered by the concurrent restructuring of domestic legal frameworks.

- **Significance and Impact:** These findings are important because they show how vulnerable national food systems are when traditional protectionist policies are abandoned. The study challenges the sustainability of domestic food security by demonstrating how legislative changes, such as Turkey's Wholesale Market Law, function as institutional vectors that transfer global neoliberal processes into everyday consumer inflation.

- **Limitations:** The use of a non-parametric, visual-descriptive methodology instead of a multi-variable econometric model and the particular timeline constraint (2004–2019) are the main constraints affecting the generalizability of these findings.

- **Recommendations for Future Research:** By adding post-pandemic datasets and applying sophisticated econometric modeling techniques like Vector Autoregressive (VAR) or structural break tests, future research should build on these conclusions. Furthermore, alternative, state-sponsored local distribution networks may be able to lessen the volatile pricing consequences of transnational market integration, according to comparative scholarly investigations.